

УДК 378. 22.015.311

Г. Ю. Сорокіна, Л. В. Малаканова

**ПРИЙОМИ УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТ–СУБ'ЄКТНОЮ
ВЗАЄМОДІЄЮ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ**

Поле професійної уваги вчителя (викладача) – та сфера свідомості, де розміщується система головних професійних об'єктів, які вимагають його постійної уваги. Від того, наскільки системне та стійке таке розміщення об'єктів, залежить ефективність педагогічної діяльності. В професійній діяльності педагога зміст поля професійної уваги відіграє надзвичайно важливу роль. Проте його не створюють обставини та власний педагогічний досвід сам по собі. Таке поле варто цілеспрямовано утворювати. Педагог, якщо він професіонал, створює своє власне поле професійної уваги в педагогічній діяльності.

А. С. Макаренко вважав, що головним об'єктом педагогічної уваги є ставлення, тому важливим, перш за все, постає питання як сприймати дитину [3]. У традиційній педагогіці існує думка, що дитина (учень) – пустий глечик, чиста дошка, шматок глини – матеріал, з якого педагог робить те, що вважає за потрібне. Проте, сучасна гуманна педагогіка, заперечуючи таке ставлення, вважається, що гуманно-особистісний освітній процес повинен бути насичений педагогічним оптимізмом щодо кожної особистості.

Слово „дитина” розуміється як „породжене нове буття”, слово „діти” означає „діючі в істині”, слово „хлоп'ята” (рос. „ребята” – прим. пер.) – „ті, хто несуть таємницю відродження буття”. Так, стверджує Ш. Амонашвілі, перекладаються із санскриту ці слова. Вчитель вірить у те, що дитина все може і вселяє цю впевненість у дитину. Він заохочує дітей прагнути до пізнання себе, світу навколо себе, до самовиховання та розвитку, до осмислення й усвідомлення фактів життя, вироблення власних ціннісних орієнтацій та життєвої позиції, ставлячи перед ними спільні та індивідуальні цілі [1]. Наукові знання мають цінність лише з погляду підвищення можливостей учня (студента) покращувати своє життя, сприяти прогресу суспільства, досягати успіху життя. Окремі конкретні знання не мають сили перетворення життя, проте освоєння знань про загальні закони життя розширює можливості особистості цілеспрямовано та вільно розпоряджатися простором життя та якісним його наповненням. Саме тому, з цього погляду, провідний критерій оцінювання взаємодії – присутність життя у взаємодії в якості загального об'єкта, що вивчається.

Знайомство з позиціями В. В. Краєвського, І. Я. Лернера, Х. І. Лийметса, Н. Н. Моїсєєвої, В. Я. Ляудіса, О. К. Тихомирова, О. В. Єсіної та ін. дозволяють дійти висновку, що суб'єктність людини проявляється в його діяльності, спілкуванні, самосвідомості. Суб'єкт-

суб'єктна взаємодія передбачає діалогічний принцип організації взаємовідносин між відкритими системами – вчителем и учнем, викладачем та студентом, – які передбачають досягнення взаєморозуміння, що реалізується в нових спільних умовах на основі спільної діяльності.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія має своїм змістовним об'єктом життя як найцінніший об'єкт пізнання, а процесуальним об'єктом – діяльність учня (студента) як активну форму приживання ним ставлення до життя.

Відповідно, навчально-пізнавальна діяльність у суб'єкт-суб'єктній взаємодії – духовна активність особистості, яка пізнає об'єкти та взаємозв'язок об'єктів світу за допомогою вивчення наукових фактів, адаптованих до віку.

Управління взаємодією полягає в тому, щоб в освітньому процесі, зокрема в пізнавальній діяльності, дитина постійно знаходилася перед необхідністю долати різноманітні труднощі, вирішувати проблеми і щоб вони узгоджувались з її індивідуальними можливостями. Реальне втілення такого підходу докорінно змінює навчальний процес, тому що тепер він набуває для учня (студента) особистісний сенс, адже те, що вивчається, повідомляє йому як можна і варто "добре організувати життя". Якщо об'єкт взаємодії – явище життя, то мета – пізнання життя, а предмет – науковий факт, відповідно, завданням взаємодії стає вивчення одного з фактів як явища життя, що поданий у науковій картині світу, яка й допомагає переконатися в загальній закономірності, а тому надає можливість осмислити своє життя з позицій закономірності, що пізнана.

Визначимо сутність управління суб'єкт-суб'єктною взаємодією у навчально-виховному процесі в межах особистісно орієнтованої освіти за основними позиціями:

– Спрямованість: у центрі освіти – особистість (учитель ↔ учень, викладач ↔ студент) – її можливості → потреби → бажання → інтереси → прагнення => інтровертована освіта;

– Освітній заклад: простір радісної, успішної життєдіяльності кожного => задоволення власних потреб;

– Мета: створити сприятливі умови для гармонійного духовного розвитку кожного, його самовиховання, самотворення, самореалізації => творення благородної людини;

– Спрямованість взаємодії: домінує гуманістична спрямованість у рефлексивній суб'єкт-суб'єктній взаємодії, яка створює сприятливі умови для пізнання себе, світу навколо себе, виробленню власних ціннісних орієнтація, власного способу життя => забезпечує ситуацію успіху для кожного;

– Тип педагогічного управління: домінує демократичний, що зумовлює суб'єкт-суб'єктні позиції у рефлексивній взаємодії => спонукає до активності, самостійності, творчості, самореалізації;

– Стиль спілкування: домінує поєднання двох стилів – спілкування на основі захоплення спільною діяльністю та спілкування на

основі дружніх стосунків => створює сприятливий психічний клімат для рефлексивної взаємодії у навчанні;

– Позиції у взаємодії: особистісно–включені => зумовлюють відкритість у взаємодії і спонукають до духовного спілкування та осмислення власної життєдіяльності;

– Бар'єри у взаємодії: не створюються, якщо виникають, то творчо долаються → сприяє взаємодії, реалізує можливості => висока продуктивність взаємодії;

– Сутність управління навчанням: домінує рефлексивна суб'єкт-суб'єктна взаємодія, що реалізує стратегію співробітництва → створює можливість самореалізації кожного => висока продуктивність навчання;

– Оволодіння знаннями: відбувається на всіх рівнях: мотиваційному, когнітивному, операціональному → домінують включення кожного в пізнавальну (чи іншу) діяльність, => повне оволодіння знаннями (Я хочу, Я знаю, Я вмію);

– Результат взаємодії: особистісні ціннісні орієнтації, знання – смисли, власний досвід => індивідуальний світогляд (основа життєвої позиції, способу життя – особистісної культури);

– Сутність взаємодії: вчить людину дивитися на себе та світ навколо себе власними очима → обирати індивідуальний сповідальний життєвий шлях на благо собі та іншим.

У визначенні сутності управління взаємодією в навчально-виховному процесі, слід окреслити, яку особистість можна назвати освіченою. Згідно традиційного підходу у педагогіці, навченість і вихованість гарантує освіченість і духовність: Освіченість = Навченість + Вихованість = Духовність. Проте, досвід переконує, що це далеко не так, тому що наявність диплому не гарантує обізнаність, а поведінка на людях ще не свідчить про культуру людини, тим більше про її духовність. Виявляється, що лише людина, яка має власний світогляд, володіє знаннями на рівні власного досвіду, життєвої мудрості та виробила власний спосіб життя – власну культуру – це освічена (духовна) особистість: Освічена = Світоглядна + Знаюча + Культурна = Духовна. Це особистість, яка має власну життєву позицію, може самостійно вирішувати проблеми, бо хоче, знає як і робить усе можливе для цього.

Проте, щоб допомогти стати освіченою людиною, варто прислухатися до думки Лууле Віілми, яка переконана, що не існує поганой людини, не існує хорошої людини, існує людина. І у кожного є можливість стати людиною. Можливість цю дає знання. Знання дає учіння. Учіння, яке викликало в душі відповідне тремтіння, дає мудрість. Проте зазубрена мудрість указує лише на наявність розуму [5]. Отже, освічена людина виробляє власну філософію життя та живе відповідно їй, а турботою управлінця (менеджера, вчителя, педагога), на думку В. Зеньковського, повинно бути виховання душі в цілому [2].

У зв'язку з тим, що розвиток учня (студента) відбувається в

діяльності і здійснюється завдяки їй, вона знаходиться в центрі педагогічної діяльності і є її об'єктом. Проте сам момент залучення особистості в діяльність, що потребує чималих зусиль, фізичних чи духовних, досить проблематичний, бо значною мірою залежить від характеру стосунків між учителем і учнем, викладачем і студентом. Педагогічна взаємодія, як вважає Н.Щуркова, фактор успішності діяльності особистості, відповідно, причина, що зумовлює рівень її розвитку завдяки цій взаємодії [4].

Ефективність управління суб'єкт-суб'єктною взаємодією в навчально-виховному процесі забезпечить застосування певних прийомів. Виокремимо ці прийоми відповідно до умов діалогізації взаємодії (див. табл. 1):

Таблиця 1

Прийоми управління суб'єкт-суб'єктною взаємодією

Умова діалогізації взаємодії	Прийоми реалізації засобів
<i>I. Налagodження суб'єкт-суб'єктної взаємодії</i>	
1.1. Забезпечення прийняття навчальної мети слухачами	а) Опора на життєвий досвід учнів (студентів) б) Інтригуючий початок в) Постановка проблемного питання г) Показ важливості теми для життя
1.2. Особистісно орієнтоване спілкування	а) Вияв педагогом власного ставлення б) Спонування учнів (студентів) до власних думок, особистісного сприйняття матеріалу
1.3. Вияв толерантності	а) Прийняття різних ставлень учнів до проблеми б) Розвиток і продовження думок учня, студента
1.4. Пошук співучасті, спільності	а) Звернення до учнів, студентів (як ви знаєте, вам це відомо) б) Ототожнення себе і слухачів у роздумах (ми)
<i>II. Створення ситуації спів роздумів</i>	
2.1. Постановка питань	а) Риторичні питання б) Упереджені питання в) Відкриті питання г) Закриті питання (так, ні)
2.2. Створення проблемної ситуації	а) Зіставлення різних думок, фактів, подій б) Постановка проблемного питання
2.3. Логічне структурування матеріалу	а) Виділення головного б) Послідовність висновків, узагальнення
2.4. Імпровізоване мовлення	

<i>III. Створення ситуації співпереживання</i>	
3.1. Особистісна забарвленість інформації педагога	а) Висловлювання власного ставлення вчителя б) Демонстрація переконаності вчителя
3.2. Персоніфікація змісту повідомлення	а) Звернення до досвіду учнів (студентів) б) Звернення до власного досвіду в) Звернення до досвіду інших
3.3. Використання словесно-образної виразності	а) Введення описів б) Введення словесних картин в) Введення тропів г) Введення засобів синтаксичної виразності д) Укрупнення деталей
<i>IV. Забезпечення викладу педагогічною технікою</i>	
4.1. Чіткість вимови і мовна орієнтація слухачів	а) Правильність мови б) Помірність темпу мовлення в) Інтонаційна виразність мовлення
4.2. Використання дистанції як засобу контакту	а) Дотримання відповідної (доцільної) дистанції б) Зміна місця педагога у аудиторії в місцях підсилення змісту викладення
4.3. Зоровий контакт	а) Погляд лагідний, зацікавлений, розуміючий
4.4. Забезпечення творчого самопочуття на занятті	а) Вирази міміки б) Вирази пантоміміки в) Природність і невимушеність у поведінці

Головна особливість взаємодії вчителя з учнями – постійне відображення почуттів і думок учнів, створення умов для вироблення їхнього ставлення до об'єктів життя чи наукових фактів. При цьому учні знаходяться в позиції активних учасників пошуків і знахідок, обговорень і дискусій, що сприяє поглибленню їхніх знань, допомагає їх коректувати, виправляти помилки, спонукає до самопізнання та самореалізації. Проте, насправді сенс взаємодії набагато глибший. Педагог і учні не лише впливають один на одного, не лише обмінюються смислами, не лише упорядковують відносини між собою та ставлення до об'єктів діяльності – всі ці компоненти ще не визначають самої суті. А сутність у тому, що людина (і учитель, і учень) реалізує свою людяність, свою індивідуальність і неповторність, тобто виробляє власний спосіб життєдіяльності – особистісну культуру.

Список використаної літератури

1. Амонашвілі Ш. О. Школа життя / Пер. з рос. – Хмельницький і Подільський культурно-просвітницький центр ім. М.К. Реріха, 2002. – С. 43–86. 2. Летцев В. М. Христианская интуиция личности как исходное

основание персоналистической метафизики В.В.Зеньковского // Христианская мысль. – К., 2004. – № 1. – С. 88 – 94. **3. Макаренко А. С.** Деякі висновки з мого педагогічного досвіду. Про мій досвід // Твори: в 7 т. – Т. 5. – С. 214 – 227, 246 – 248. **4. Щуркова Н. Е.** Прикладная педагогика воспитания: учебное пособие. – СПб: Питер, 2005. – С. 144 – 175; 325–353. **5.** <http://do.gendocs.ru/docs/index-22142.html>

Сорокіна Г. Ю., Малаканова Л. В. Прийоми управління суб'єкт-суб'єктною взаємодією у навчально-виховному процесі

У статті розглядається підхід до розуміння специфіки управління навчально-виховним процесом в контексті особистісно орієнтованої парадигми. Визначено сутнісні ознаки суб'єкт-суб'єктної взаємодії; уточнено сутність провідних понять управління у навчально-виховному процесі. Виокремлено найбільш ефективні прийоми управління суб'єкт-суб'єктною взаємодією у відкритій системі – вчитель и учень, викладач та студент – відповідно до умов діалогізації.

Ключові слова: особистість, вчитель, учень, викладач, студент, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, управління, навчально-виховний процес.

Сорокина А. Ю., Малаканова Л. В. Приемы управления субъект-субъектным взаимодействием в учебно-воспитательном процессе

В статье рассматривается подход к пониманию специфики управления учебно-воспитательным процессом в контексте личностно ориентированной парадигмы. Определены существенные признаки субъект-субъектного взаимодействия; уточнено сущность ведущих понятий управления в учебно-воспитательном процессе. Определены наиболее эффективные приемы управления субъект-субъектным взаимодействием в открытой системе – учитель и ученик, преподаватель и студент – в соответствии к условиям диалогизации.

Ключевые слова: личность, учитель, ученик, преподаватель, студент, субъект-субъектное взаимодействие, управление, учебно-воспитательный процесс.

Sorokina A. U., Malakanova L. V. Management Techniques of Subject-subject Interaction in the Educational Process

The article shows the way to management specifics of teaching and educational process understanding in a context of personally focused paradigm. Intrinsic signs the subject – subject interaction are defined; the essence of management leading concepts in teaching and educational process is specified. The most effective management receptions of the subject - subject interaction in open system – the teacher and the pupil, the teacher and the student are defined in compliance to dialogization conditions.

Key words: the personality, the teacher, the pupil, the student, the subject – subject interaction, management, teaching and educational process.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2013 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Гриньова М. В.

УДК 371.134.018.7+373.211.24(045)

Ю. О. Терещенко

**ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
В ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ**

Сучасний рівень розвитку суспільства характеризується тим, що багато областей людської діяльності, зокрема й освіта, стрімко розвиваються за рахунок впровадження інновацій. Людині в цій ситуації потрібно бути не лише виконавцем у їх здійсненні, але й безпосереднім творцем інноваційних процесів, адже виявляється прямопропорційна залежність між рівнем інноваційної культури педагога і ефективністю реалізації професійної діяльності. Інноваційна культура фахівця дошкільного навчального закладу виступає в ролі обов'язкової складової професійної майстерності і вимагає належної уваги під час спеціальної підготовки.

Вагома роль у системі освіти належить педагогу. Саме за допомогою діяльності педагогічних працівників реалізується державна політика. Сьогодні в умовах суспільних трансформацій значно змінюються й погляди на вихователя дітей дошкільного віку як носія культурно-історичної спадщини, загальнолюдських і національних цінностей. Педагог сьогодні перестає бути для учнів єдиним джерелом знань, тому він має постійно здобувати й узагальнювати нові знання з різноманітних способів отримання інформації і володіти технологіями їх передачі таким чином, щоб у вихованців формувалися вміння відшукувати інформацію, виробляти нові знання, порівнювати, систематизувати, використовувати їх у житті. У такого педагога сформована інноваційна культура, а отже, він буде здатен сформувати її у своїх вихованців.

Орієнтація науки і освіти на інновацію змінює статус особистості, ставить у центр вимогу проголошення і визнання її інноваційності, а також взаємозв'язок освітніх перетворень з новими цінностями, які народжують нову особистість – інноваційну особистість педагогічного працівника. Розвиток інноваційної культури як складової професійної, педагогічної та психологічної культури, що характеризується